

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ЕВРОПЕИСТИКА“

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд на тема:

**Регионалната политика на ЕС през програмен период 2014 –
2020 г. – нови измерения на изграждане на положителна
идентификация с ЕС**

За присъждане на образователна и научна степен „доктор“

**по професионално направление 3.3. Политически науки, шифър 05.11.02
Политология (Европеистика – Политологични изследвания на ЕС – Европейска
идентичност)**

Изготвил: Надя Асенова Бирежакли

Научен ръководител: проф. д-р Мария Стойчева

София, 2019 г.

Име, презиме, фамилия на автора:

Надя Асенова Бирежакли

Тема на дисертацията: „Регионалната политика на ЕС през програмен период 2014 – 2020 г. – нови измерения на изграждане на положителна идентификация с ЕС“

Дисертационният труд съдържа 270 стр. и включва увод, четири глави, заключение и използвана литература (198 източника, от които 51 на български език и 147 на английски и френски език). В отделно книжно тяло са обособени приложенията (общо 7 приложения) в общ обем от 182 стр.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на разширено заседание на катедра „Европеистика“ към Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, проведено на 19.11.2019 г.

Защитата на дисертацията ще се състои на от часа в

Материалите са на разположение в кабинет №, блок, бул. №.....

Състав на научното жури:

Председател на журито:

Рецензии:

- 1.
- 2.

Становища:

- 1.
- 2.
- 3.

Съдържание

Обща характеристика на дисертационния труд	4
Глава първа: Понятието „европейска идентичност“ и понятието „идентификация с ЕС“ – диференциация и взаимодействие (теоретичен обзор)	10
Глава втора: Регионалната политика на ЕС и процеса на идентификация с ЕС (теоретични предпоставки)	15
Глава трета: Методология на изследването	20
Глава четвърта: Резултати от изследването	28
Заключение	39
Използвана литература	44
Самооценка на приносните моменти в дисертационния труд	47
Списък с публикациите по темата на дисертацията	48

Обща характеристика на дисертационния труд

Още през 90-те години на XX век започва да се проявява обезпокоителна симптоматика, свързана с увеличаващия се дефицит на легитимност, от който страда Европейският съюз (ЕС). Налице е основание да се твърди, че именно в този период понятието „европейска идентичност“ навлиза все по-усилено в академичния репертоар и с течение на времето набира скорост до степен, която в наши дни превръща изследванията по проблематиката в значима поддисциплина на тематично по-мощните и всеобхватни проучвания, свързани с Европейския съюз като цяло. Далеч не е случайно, че засилването на интереса към тази проблематика става факт в период, в който европейската идея все по-осезаемо се поставя под съмнение, т.е. „започваме да концептуализираме въпросите на идентичността точно в историческия момент, когато те стават проблем“¹ (Erikson 1950: 242).

Историческият прецедент, породен от положителния вот на референдума за напускане на ЕС, проведен в Обединеното кралство през 2016 г., както и подемот на крайно националистическите и антиевропейски нагласи в почти всички държави членки, извеждат с още по-голяма острота отчуждението и недоверието на европейските граждани към ЕС в основно предизвикателство пред интеграционния процес. В разрез с текста на чл. 1 от Договора за ЕС (ДЕС), ЕС не само не се превръща във „все по-тесен съюз между народите на Европа“, а дори напротив (Petit 2016). Въпреки че концепцията за единна европейска идентичност е силно оспорвана, като се има предвид самата природа на Съюза, редица изследователи (Habermas 2001; Cerutti et al. 2011; Mendez & Bachtler 2017 и др.) разглеждат формирането ѝ като значим фактор по отношение на легитимността на ЕС и устойчивостта на интеграционния процес. Както Стойчева (Стойчева 2016: 290) подчертава, макар ЕС да е *sui generis* в много аспекти, той не се различава от политическите общности и трябва в същата степен да се основава на афективно отношение и идентификация, а не просто на неясно изразявана и епизодична подкрепа.

Въпреки непрестанно увеличаващия се през последните десетилетия интерес към изследването на европейската идентичност, въздействието на основната инвестиционна политика на ЕС в лицето на регионалната политика върху възприятията

¹ Превод: Стойчева (Стойчева 2016: 273).

и процеса на идентификацията на европейските граждани с ЕС остава в голяма степен все още „неизследван академичен терен“ (Mendez & Bachtler 2017: 14 – 16). Налице е „изследователски вакуум“ относно ролята, значението и взаимната обвързаност на регионалната политика с нейния интегриран инструментариум и степента на идентификация с ЕС. Твърде малко внимание се обръща в литературата и оценките на въздействието на европейската регионална политика върху възприятието на ЕС и процеса на формиране на идентичност в европейски контекст (Стойчева и Димитров 2015: 140). До голяма степен това е изненадващо, като се има предвид, че финансовите трансфери по линия на регионалната политика на ЕС са единственото перо от общностния бюджет с насоченост към всички европейски региони (особено към по-слабо развитите) и техните граждани, докато повечето от останалите политики, като например общата селскостопанска политика, се фокусират върху съвсем малки групи от населението (Osterloh 2011: 8 – 9).

На практика политиката на сближаване на ЕС се прилага посредством разработването на хиляди проекти в целия ЕС и има за цел да подобри качеството на живот на стотици милиони граждани на Съюза (Molle 2015: 1). Нововъведенията в архитектурата и логиката на политиката през настоящия програмен период 2014 – 2020 г. са насочени към развитие на т.нар. „култура на резултатите“ (result-oriented), като се залагат ясни и измерими цели, придружени със съответните критерии за изпълнение, и се очаква постигането на конкретни и видими резултати. Тук възниква интригуващият изследователски въпрос дали последната реформа на политиката ще доведе до по-положителни резултати и ефекти спрямо досега регистрираните (до 2013 г.) (McCann 2015: 109) и в частност – дали регионалната политика през програмен период 2014 – 2020 г. би могла да допринесе за изграждането на нови измерения на положителна идентификация с ЕС.

Обект на настоящия дисертационен труд е регионалната политика на ЕС през програмен период 2014 – 2020 г. **Предмет** на изследването е разкриването на новите измерения на положителна идентификация с ЕС, или казано с други думи – разкриването на нови измерения на обвързаност/привързаност към ЕС, било то експлицитни, или имплицитни. Имайки предвид направеното по-горе въведение, **бихме могли да определим темата като изключително актуална и значима.** Изследователската ни мотивация е подхранена също така от **сериозния дефицит на изследвания по проблематиката, и то далеч не само в рамките на българската**

академична литература, а и на европейско ниво. По-голямата част от изследванията, стъпвайки върху данни от Евробарометър, разглеждат по-скоро въздействието на политиката върху подкрепата за ЕС, отколкото върху процеса на идентификация с ЕС.

Целта на настоящото изследване е да хвърли светлина върху следния изследователски въпрос: дали регионалната политика на ЕС оказва влияние върху възприятията на европейските граждани за ЕС и идентификацията им с ЕС, като конкретният изследователски фокус е отправен към въздействието на регионалната политика на ЕС през програмен период 2014 – 2020 г.

Отправна точка на настоящото изследване е разбирането, че колкото по-осезаемо европейските граждани усещат ползите от политиката в ежедневието си, толкова по-вероятно е да се идентифицират с ЕС, което неминуемо би подсилило и легитимността на ЕС. Връзката ползи – привързаност² е заложена и в класическите въпроси³, включени в Стандартния Евробарометър. Основен компонент в гореизведената теза е значимостта на самото присъствие на регионалната политика на ЕС в ежедневието на гражданите посредством европейските проекти, което допринася за изграждането на образ на една доста абстрактна категория, каквато е ЕС, в съзнанието на гражданите, както и за неусетно и трайно обвързване с функционирането на системата на ЕС.

За достигане на заложената цел си поставяме **следните изследователски задачи:**

- да се направи базов обзор на теоретичните постановки за понятието „идентичност“ и понятието „европейска идентичност“, както и да се проследят етапите на конструиране на европейската идентичност с оглед изясняване и извеждане на работна дефиниция на понятието „идентификация с ЕС“;
- да се проследят етапите на еволюция на регионалната политика на ЕС с цел разкриване на природата и логиката на развитие на политиката, както и на

² Трябва да имаме предвид, че въпросът до каква степен ползите (и в частност материалните ползи) могат да доведат до усещането за привързаност и принадлежност към ЕС, е сам по себе си спорен.

³ Например въпросът „Като цяло бихте ли казали, че (Вашата страна) има в крайна сметка полза или няма полза от членството си в Европейския съюз?“ влиза в обхвата на общата тема „Привързаност към ЕС“ (Стойчева 2016: 282).

въздействието, което оказва върху интеграционния процес като цяло и върху процеса на идентификация с ЕС в частност;

- да се изведе съвременната архитектура и логика на функциониране на политиката посредством анализ на правната и финансовата ѝ рамка и да се изведат и анализират нововъведенията в реформираната политика, които биха могли да допринесат за изграждането на нови измерения на положителна идентификация с ЕС;
- да се направи хронологичен преглед на етапите на изследване на европейската идентичност като цяло и в частност да се направи хронологичен обзор и анализ на научните изследвания, които имат допирна точка с конкретната изследвана проблематика, а именно въздействието на регионалната политика на ЕС върху процеса на идентификация с ЕС, както и да се изведат основните фактори, които оказват въздействие върху приноса на регионалната политика на ЕС за изграждането на положителна идентификация с ЕС;
- да се приложи вторичен анализ на данни от Евробарометър и да се проведе собствено качествено изследване (фокусгрупови дискусии); да се изведат и анализират резултатите от проведените изследвания; да се анализират изведените резултати от проведеното собствено качествено изследване в сравнителна перспектива с изведените данни от изследването чрез фокус групи, част от международното научно изследване COHESIFY.

Изследователските методи, които ще приложим с оглед реализацията на заложените задачи и постигане на поставената цел, са: анализ и синтез; документален анализ; исторически метод (хронологичен преглед); вторичен анализ на данни от Евробарометър; провеждане на собствено качествено изследване (фокусгрупови дискусии) и разглеждане на изведените данни в сравнителна перспектива с обобщените данни от фокус групите, проведени в рамките на международния изследователски проект COHESIFY.

Съдържателно дисертацията е структурирана в увод, четири глави и заключение. Логическата структура на текста е подчинена на последователността от стъпки за реализацията на горезададените изследователски задачи. В края на всяка

глава са формулирани обобщение и изводи, изпълняващи функцията на логически преход към следващата глава.

Интердисциплинарният характер на изследването задава необходимостта от две теоретични глави: **Глава първа:** Понятието „европейска идентичност“ и понятието „идентификация с ЕС“ – диференциация и взаимодействие (теоретичен обзор) и **Глава втора:** Регионалната политика на ЕС и процесът на идентификация с ЕС (теоретични предпоставки). **Глава трета** е посветена на извеждане и изясняване на методологията на изследването и включва следните подготвителни етапи: разкриване на различни методологически перспективи на изследване на европейската идентичност като цяло и в частност – обзор и анализ на изследвания, които имат допирна точка до конкретната проблематика, предмет на емпиричното изследване към настоящата дисертация, както и извеждане на факторите, които оказват въздействие върху приноса на регионалната политика на ЕС за изграждане на положителна идентификация с ЕС. **Глава четвърта** извежда и анализира резултатите от проведеното емпиричното изследване и включва следните основни раздели: Резултати от вторичния анализ на данните и Резултати от проведените фокусгрупови дискусии, които от своя страна са разгледани в сравнителна перспектива с данните, изведени от фокусгруповото изследване, част от международния изследователски проект CONESIFY.

Редно е да споменем някои от основните **ограничения и предизвикателства пред изследването**. Първо, важно е да се изясни, че настоящият дисертационен труд няма за цел да се фокусира върху икономическата ефективност на регионалната политика на ЕС или административното ѝ устройство, които традиционно попадат в полезрението на изследователите. Оценката за качеството на живот, въпреки че може да се направи на база класически икономически показатели, пряко зависи от субективното възприятие на гражданите (Калфова 2017: 228). Настоящото изследване представлява опит за разглеждане на политиката именно през перспективата на субективните възприятия на гражданите и факторите, които им въздействат. Това задава съвсем различна перспектива при изследването на регионалната политика отвъд чисто икономическите ползи и извежда въздействието ѝ върху начина на възприемане на процеса на европейска интеграция и конструиране (преживяване) на европейската идентичност.

Налице са и някои предизвикателства от общ характер, например трудността като цяло да се „улови“ въздействието на публичната политика, каквато е регионалната политика на ЕС, върху общностните възприятия, нагласи и процеса на себеидентификация на гражданите, както и да се разграничат ефектите на съответната политика от въздействието на други обществени политики и инициативи. Друго предизвикателство е невъзможността да бъде категорично разграничено въздействието на политиката през различните програмни периоди, що се отнася до интересуващата ни проблематика. С оглед на последното заявеният период на изследване на въздействието на политиката върху измеренията на идентификация с ЕС, а именно настоящият програмен период (2014 – 2020 г.), цели да обозначи като цяло актуалността на настоящото изследване, като се има предвид, че разграничаването и измерването на ефектите от конкретния период на практика е емпирично трудно постижимо. Трябва да бъдат споменати и някои съществени ограничения, произлизащи от липсата на достатъчна информационна осигуреност с данни. Периодичното допитване на Евробарометър относно осведомеността и възприятията за регионалната политика не извежда данни, разкриващи връзката между регионалната политика и степента на идентификация с ЕС, т.е. свързани с основния изследователски въпрос, който ни интересува. Сред останалите ограничения на въпросника трябва да споменем липсата на въпроси, чиито отговори биха ни разкрили потенциалните причини за негативно възприемане на политиката. Друга критика към допитването, отбелязана от редица изследователи, включително и от Комитета на регионите, е, че представителните извадки са представителни на национално ниво, което възпрепятства осъществяването на анализ на регионално такова.

Глава първа: Понятието „европейска идентичност“ и понятието „идентификация с ЕС“ – диференциация и взаимодействие (теоретичен обзор)

Глава първа е посветена на изясняването на понятията „европейска идентичност“ и „идентификация с ЕС“. Като въведение към проблематиката е направен общ теоретичен обзор на понятието „идентичност“ посредством разглеждането му в по-широка философска перспектива.

Започвайки разглеждането на понятието „европейска идентичност“, неминуемо се сблъскваме с въпроса „Коя Европа е закодирана в него?“, като различните отговори предполагат и вариации в значението на конструкта, обусловени от схващанията за понятието „Европа“ в по-широк и по-тесен смисъл. Налице е както идентификация с Европа като културно и социално-историческо пространство, формиращо европейската идентичност в по-широк смисъл, така и идентификация с ЕС като политическа общност, изградена вследствие на интеграционния процес. Въпреки че очевидно тези две разбирания на европейската идентичност трябва да бъдат разграничени, следва да се отбележи, че те все повече се припокриват и все по-често ЕС запълва съдържателността на понятието „Европа“ със свой собствен смисъл – изключителен успех за сравнително кратката история на европейския проект (Hermann et al. 2004: 252-255). Когато използваме понятието „европейска идентичност“ в настоящото изследване, имаме предвид именно този по-тесен смисъл, заложен и в дефиницията на Дюшен (Duchesne 2010: 7), според която европейската идентичност е психосоциален или социалнополитически процес на привързаност на европейските граждани към европейското пространство като политическа общност, очертана от процеса на европейска интеграция.

Европейската идентичност е разглеждана като колективна (политическа) идентичност и в качеството си на такава е конструирана идентичност. Като проект на политическите елити тя съдържа в себе си и акцентира върху дефинирания политически избор и целенасочената политика на изграждане на идентичност (Стойчева 2016: 49). Във фокуса на редица изследователи (Bruter, Risse, Citrin & Sides, Hermann, Brewer и др.) попада именно този процес на целенасочена политика от страна

на европейските институции за изграждане на една нова, специфична колективна идентичност в лицето на „европейската идентичност“.

Брутър (Bruter 2005: 58-75) разграничава следните **четири етапа в институционалното изграждане на европейската идентичност в периода 1945 – 2004 г:** 1) Европа като гарант за мир; 2) Европа като генератор на нови политики; 3) засилване на институционализацията на Общността и стремеж към легитимност; и 4) европейското гражданство и опита за насърчаване на нова европейска идентичност. Опитаме се да доразвием представената от Брутър периодизация, като добавим **пети етап (2004 – 2018 г.)**, разглеждайки провала на Договора за създаване на Конституция за Европа, последната ревизия на Учредителните договори от Лисабон и Бялата книга за бъдещето на Европа и техния контекст – финансовата криза от 2008 г., бежанската криза и терористичните нападения от последните години, както и възхода на популистката реторика и евроскептицизма.

Въпреки скептицизма на някои изследователи що се отнася до възможността за конструиране на единна европейска идентичност, **имаме основание да гледаме на ЕС като на най-видимия експеримент за промяна на националната идентичност в съвременния свят и за въздействие върху това как европейците осмислят политическата си принадлежност (Стойчева 2016: 324).**

Европейският съюз е разглеждан като уникална наднационална организация, като същите характеристики съответно се привнасят и по отношение на идентичността, която се опитва да формира. Това от своя страна налага разглеждането на европейската идентичност като политическа идентичност от нов порядък, както и преразглеждането и преосмислянето на някои класически понятия на политическата наука в съответния европейски контекст. Такива са „политическа общност“; „политическа идентичност“; „политически връзки“ и „легитимност“.

В настоящото изследване **европейската идентичност е разгледана като политическа идентичност, съдържаща в себе си културен и граждански компонент (Bruter 2005: 11-13).** Докато културният компонент препраща по-скоро към принадлежност, основаваща се на определена култура, социални сходства, ценности и пр., то гражданският препраща към идентификация на гражданите с политическа структура, набор от институции и правила (общ код от права и задължения), които регулират политическия живот на общността.

Някои изследователи разглеждат **политическите връзки в ЕС като реални маркери за съществуването на една политическа общност, отмествайки фокуса отвъд културните и ценностните връзки.** На първо място, необходимо е наличието на „общи колективни проблеми“ (collective public problems), които водят до обсъждане и загриженост сред членовете на групата. На второ място, усещането, че тези проблеми засягат „хора като нас“ (people like us), би трябвало да доведе до съпричастност между членовете на общността. На трето място, разрешаването на тези проблеми е възможно (усещане, че могат да бъдат отстранени) и важно (наличието на смислена съдържателност) и е налице необходимост от предприемане на колективни действия (White 2006: 4). Извеждането на политическите връзки е само една от възможните перспективи при обособяването на политическа общност и съответното чувство за принадлежност към нея (политическа идентичност), също така значими са т.нар. практики (the way they do things), което препраща към една конкретика и „действеност“, изместваща абстрактността на просто споделените идеи и ценности.

Въпросът за **връзките между идентичност и легитимност** е централен в изследванията на редица изследователи (Furio Cerutti, Sonia Lucarelli, Vivien Schmidt). Бихме могли да заключим, че връзките между легитимност и идентичност не са съвсем ясни, тъй като те съставляват отделни процеси на политическото конструиране. Докато единият включва развитието на споделеното чувство за съставяне на политическа общност, на следващ етап се отнася до усещането на хората, че политическите институции на тази общност и съответните решения, които произтичат, отговарят на приетите обществени норми, както и на демократичните принципи. Тези два процеса често са свързани в ЕС, като всеки от тях може да оказва въздействие върху другия (да го изгражда или да го подкопава). В контекста на европейския проект връзката между политическа идентичност и легитимност е допълнително усложнена от наднационалния характер на ЕС и многостепенния модел на управление. Както Черути (Cerutti et al. 2011) изрично подчертава, липсата на комуникация относно дейностите на Съюза, що се отнася до общностните политики, подкопава както процеса на изграждане на общностна идентичност, така и легитимността на Съюза.

Друг противоречив въпрос, който често предизвиква академичния интерес, засяга **взаимодействието между новоформиращата се европейска идентичност и националните идентичности на държавите членки.** Въпреки че в преобладаващата част от литературата европейската идентичност е разглеждана като ненакърняваща и

неотслабваща националната идентичност, въпросът относно тяхното взаимодействие остава спорен. Така например Смит (Smith 1992, Смит 2000) разглежда националната и европейската идентичност по-скоро като конкуриращи се и изказва съмнения относно възможността за формиране на европейска идентичност като цяло. Други изследователи (Risse; Bruter; Cram и др.) разглеждат европейската и националната идентичност по-скоро като съвместими и допълващи се, отколкото като антагонистични. До голяма степен данните от Стандартния Евробарометър подкрепят изведената теза за съвместимост на двете идентичности – процентът на гражданите, които идентифицират себе си със своята националност и като европейци, от 1992 г. насам не пада под 40% (Стойчева 2016: 283). Някои автори (Carey and Burton; Hooghe & Marks; Risse) обаче разглеждат ексклузивната (изключваща) национална идентичност (*exclusive national identity*) като възможно ограничение пред разгръщането на новоформираща се европейска такава. В този смисъл се поставя под въпрос доколко наистина не протича процес на противодействие между европейската и националната идентичност. Специален интерес заслужава тезата на Крам (Cram 2010: 33), според която дори носителите на т.нар. „ексклузивна национална идентичност“, макар да е малко вероятно да се себеидентифицират като европейци, биха могли да се идентифицират с ЕС или поне да не се противопоставят на европейската интеграция в по-голяма от очакваната степен.

От концептуално значение за настоящото дисертационно изследване е разбирането, че за да се осмисли ролята на идентичността в европейския интеграционен процес, от съществено значение е да се улови смисловата разлика между понятията „идентификация като“; „идентификация със“ и „идентификация като подкрепа за“ (Cram 2010).

Със съвсем груби шрихи ще маркираме смисловата диференциация помежду им. Първо, понятието „идентификация като“ ни насочва към процес на себеопределяне и категоризация в контекста на европейските изследвания за „себеидентификацията като европейец“. Съвсем друга съдържателност се разкрива, когато става дума за идентификация като подкрепа/липса на подкрепа за ЕС и/или неговите политики. Напълно различен, трети, аспект хвърля светлина върху съдържанието на категорията „идентификация със“, разкривайки измеренията и интензивността на привързаност към ЕС и резултатите от политиките на ЕС. Крам прави заключението, че липсва пряка връзка между идентификацията като подкрепа и идентификацията с ЕС и тяхното

смесване е погрешно, както и че себеидентификацията като европеец не ни разкрива нито съдържателността на тази категоризация, нито нейната сила и значимост за индивида. Фокусът в изследването на Крам пада върху категорията „идентификация със“, която ни разкрива измерения, които повечето изследвания не успяват да уловят и които остават отвъд „себеидентификацията като европеец“ или съответно „като подкрепящ/неподкрепящ Съюза“.

Така се извежда необходимостта да бъде отделено специално внимание на понятието **„идентификация със“** като **отлично приложимо при разглеждане на измеренията на привързаност към ЕС и/или резултатите от политиките на ЕС.** Също така извеждането на категорията **„идентификация със“** предполага **разкриване на измерения, които могат да бъдат определени като имплицитни и неосъзнати.**

Крам (Cram 2010: 13) разглежда **баналния европеизъм като имплицитна и подсъзнателна идентификация със или привързаност към ЕС.** Той се изразява в едно, макар и подсъзнателно, **нормализиране на ЕС като легитимна политическа власт,** като е важно да бъде подчертано допускането, че в течение на времето би могъл да бъде придружен и от сантиментална привързаност към ЕС посредством оценените ползи, чийто доставчик се явява той (Cram 2010: 25). Така в настоящото изследване приемаме тезата, че кристализирането на съзнателна и призната идентификация с ЕС е възможно да възникне въз основа на видимо положително присъствие на ЕС във всекидневието на гражданите и оценяването на ползите, чийто доставчик се явява той.

Глава втора: Регионалната политика на ЕС и процеса на идентификация с ЕС (теоретични предпоставки)

Глава втора е посветена на търсенето и установяването на връзката между регионалната политика на ЕС и процеса на идентификация с ЕС. На първо място, **регионалната политика на ЕС е разгледана като публична политика**, или като целенасочени действия от страна на легитимните институции за справяне с конкретен проблем (Брайкова 2003). За целта е извършен преглед на правната рамка, съгласно която тя се формулира и осъществява.

Може да припознаем **целите на регионалната политика на ЕС** сред основните общностни цели, изложени още в чл. 3 от Договора за ЕС (ДЕС): *„Той работи за устойчивото развитие на Европа, основаващо се на балансиран икономически растеж...“* и *„Той насърчава икономическото, социалното и териториално сближаване, както и солидарността между държавите-членки“*.

Дял XVIII (чл. 174 – 178) от Договора за функционирането на ЕС (ДФЕС) е посветен изцяло на икономическото, социалното и териториалното сближаване (кохезия) и постановява, че *„За да насърчи цялостното си хармонично развитие, Съюзът разработва и осъществява свои инициативи, които водят до укрепване на неговото икономическо, социално и териториално сближаване“* и *„По-специално Съюзът има за цел намаляването на неравенството между нивата на развитие на различните региони и изостаналостта на най-необлагодетелстваните региони“*.

Въвеждането на понятието „кохезия“ (сближаване) не е съпроводено с въвеждане на еднозначна и точна дефиниция. Все пак в течение на времето е възприета следната работна дефиниция: **„под понятието „кохезия“ се разбира степента, в която неравенствата между различните региони или групи в рамките на Европейския съюз са политически и социално приемливи“** (Molle 2015: 4) (прев. мой).

Въпреки че конструирането на обща европейска идентичност очевидно не е сред преките цели на регионалната политика на ЕС, имаме основание да разглеждаме **регионалната политика на ЕС като инструмент със значим потенциал за въздействие върху формирането на идентичност в европейски контекст поради**

няколко причини. На първо място, може да се твърди, че в качеството си на експлицитен и видим израз на принципа на взаимна солидарност и предвид прякото ѝ въздействие върху ежедневието на хората, регионалната политика на ЕС е инструментът с най-голям потенциал да развие „общностното чувство“ (sense of community) сред европейските граждани (Mendez & Bachtler 2017: 4). Тук трябва да имаме предвид и мащаба на инвестициите, които се осъществяват благодарение на инструментите на политиката, а именно приблизително една трета от общностния бюджет, и са насочени към всички европейски региони и особено към по-слабо развитите от тях. На второ място, благодарение на многостепенния си модел на управление регионалната политика на ЕС „приближава“ Съюза до гражданите посредством програми, които отговарят на регионалните и местните нужди и предизвикателства и са разработени и изпълнени в партньорство с местни власти, неправителствени организации, социално-икономически партньори и представители на гражданското общество (Mendez & Bachtler 2017: 4). На трето място трябва да бъде отбелязано, че към всяка една от програмите⁴, финансирани от европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ), има специално изградена информационна и комуникационна стратегия, която цели да подобри образа на ЕС сред европейските граждани (Mendez & Bachtler 2017: 22), тъй като би било невъзможно последните да оценят ползите от политиката, ако не са запознати изначално с тях.

Въпреки че понятията „кохезионна политика“ и „регионална политика на ЕС“ се употребяват често като изцяло синонимни, включително и в академичната литература, важно е да бъде уточнено, макар да не можем да ги разграничим категорично, че **докато регионалната политика препраща най-вече към Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР), то кохезионната инкорпорира всички европейски структурни и инвестиционни фондове, разкривайки по този начин по-широкия си концептуален смисъл** (Bache 2015: 245). Следователно на ЕФРР може да се гледа като на експлицитен израз на регионалната политика на ЕС (Smętkowski et al. 2017: 4) и същевременно като на основен инструмент за финансиране на кохезионната политика на ЕС (McCann 2015: 56). В хода на изложението е разкрит и историческият контекст, който води до появата на понятието „кохезионна политика“, или „политика на сближаване“.

⁴ Към момента над 450 програми в ЕС-28.

В Глава втора е отделено специално внимание на **историческия преглед на възникването и развитието на регионалната политика на ЕС, като са разгледани съответните нормативни, финансови, стратегически и оперативни измерения на промяна, които тя претърпява в хода на своята еволюция.** Историческият подход е повече от необходим, като се има предвид, че първоначалният подход, който трябва да бъде възприет при анализа на една публична политика, е да се гледа на нея като на процес от относително отделни обособени етапи (Брайкова 2003: 170), както и предвид факта, че процесът на кохезия трябва да бъде разглеждан в неговата динамика (Molle 2015:4). Също така той би ни позволил да осмислим природата и логиката на развитие на политиката, както и влиянието, което оказва върху интеграционния процес като цяло и върху формирането на възприятия за ЕС в частност.

Бихме могли да обобщим, че динамиката на развитие на регионалната политика на ЕС се задава в отговор на непрекъснатите предизвикателства, пред които европейският проект е изправен. Предопределящи в тази връзка са **процесите на разширяване и задълбочаване на интеграционния процес.**

Процесът на разширяване трябва да бъде разглеждан, освен като предизвикателство пред икономическата кохезия на европейските региони, също и като предизвикателство пред самия процес на формиране на общностна европейска идентичност. Както отбелязва Стойчева (Стойчева 2016: 85), линиите на идентификация са улеснени в по-тесен кръг и когато кръгът на държави се разширява, се задава необходимостта от търсене на нова динамика на сближаване. Споделяйки тази логика, бихме могли да разглеждаме регионалната политика на ЕС като инструмент, който има за цел да подсигурава сближаването във все по-раздалечения във всяко естество Съюз. В този ред на мисли преименуването на новата (след 1988 г.) политика за регионално развитие в кохезионна политика на ЕС е израз на преосмисленото значение на кохезията (сближаването) за развитието на европейския интеграционен процес, както и еднозначна политическа заявка пред самите европейските граждани за поемане на ангажимент в посока сближаване на различните възможности в рамките на Съюза.

Що се отнася до **процеса на задълбочаване** на интеграцията, той има своите две основни измерения – общия пазар и икономическия и валутен съюз. Тук ролята на европейската регионална политика е също толкова ключова, както и при процеса на

разширяване. Формирането и развитието на единния вътрешен пазар е от определящо значение за цялостната еволюция на европейската интеграция (Христов 2018: 31). Един интегриран пазар обаче може да бъде успешен в дългосрочен план само и единствено ако всички участници са в състояние да се възползват от него. В този смисъл кохезионната политика се очертава като естествен спътник на единния пазар, осигурявайки социална стабилност, без която никоя политическа общност не би могла да съществува и да се развива достатъчно дълго. Доводът, че кохезионната политика допълва единния пазар, продължава да бъде все така релевантен и към днешна дата (McCann 2015: 49-50).

Въпреки че академичните изследвания относно ефективността на политиката разкриват широк спектър от резултати (от установяването на позитивно въздействие на политиката до незначително или дори негативно такова), все пак би могло да се заключи, че **като цяло икономическите резултати от политиката са преобладаващо позитивни** (McCann 2015: 65-70). Без да пренебрегваме постиженията ѝ обаче, сме длъжни да изведем заключението, че в крайна сметка **една от основните ѝ цели – икономическата и социалната кохезия, остава непостигната**. Имайки предвид гореизведената констатация, многобройните **критики към формулирането и осъществяването на политиката** далеч не са неоснователни. Тук ще споменем само някои от тях: недостатъчен фокус на политиката върху растежа; липса на ясна мисия и цели; слаба обвързаност с приоритетите на ЕС; неадекватност и слаба ефективност на политическите ѝ инструменти; несъобразеност с особеностите на отделните региони, институционално устройство и местен капацитет; сложен и бюрократичен начин на администриране; невъзможност въздействието ѝ да бъде измерено на практика; непълноценно прилагане на многостепенния модел на управление и невъзможност политиката да ангажира широк кръг заинтересовани страни.

Възниква интригуващият изследователски въпрос дали последната реформа на политиката, която идва в отговор именно на гореизведените критики и съответните експертни препоръки, ще доведе до по-положителни резултати и ефекти спрямо досега регистрираните (до 2013 г.) (McCann 2015: 109). Редица изследователи (Mendez 2013; Bache 2015; McCann 2015 и др.) определят **реформата от 2013 г. като най-значимата в областта на регионалната политика от 1988 г.** насам, която от своя страна има за цел да релегитимира политиката (Mendez 2013).

Въз основа на анализ на правната и финансовата рамка на политиката за програмен период 2014 – 2020 г. и обвързаността ѝ със стратегия „Европа 2020“ е изведена тезата, че **въведените нови аспекти във функционирането на политиката биха могли да окажат въздействие върху възприятията на гражданите и тяхната положителна идентификация с ЕС**. Става дума за следните пет аспекта: 1) тематична концентрация за целенасочен растеж; 2) засилване на стратегическото програмиране и координация на действията за постигане на по-голяма резултатност и отчетност; 3) затвърждаване на принципа на партньорство и многостепенно управление като стъпка напред в изграждането на колективната ангажираност; 4) засилване на градските измерения за по-видимо присъствие на ЕС във всекидневието на гражданите; 5) по-висока приоритетност на комуникационните дейности с цел запознаване на широката общественост с целите, дейностите и положителното въздействие на европейските проекти.

Глава трета: Методология на изследването

В Глава трета е представен изследователският дизайн на емпиричното изследване към дисертационния труд, като първо са разгледани **етапите на промяна в подхода на измерването на европейската идентичност**. Въпреки че изведените от проучванията на Евробарометър данни се използват широко като емпирична основа при изследване на нагласите към ЕС, с течение на времето **назрява съмнението доколко може да се улови смисълът и интензивността на идентификацията на гражданите с дадена политическа общност в лицето на ЕС посредством „абстрактните унифицирани модели“**, заложи в мащабните количествени изследвания на общественото мнение като цяло (Bruter 2008).

Следвайки същата логика, Кабакчиева (Kabakchieva 2017: 75-92) изразява опасения относно това дали изследователите успяват да определят и съответно да изследват реалните процеси на идентификация с ЕС, или – волно или неволно – налагат категоризации, с които европейските граждани трябва да се идентифицират. Последното крие явна опасност от проектиране на „утопична реалност“ чрез конструиране на европейската идентичност посредством теоретични презумпции и следващите от тях приемливи емпирични потвърждения, пропускайки реалните процеси на идентификация. Изведеният от Кабакчиева въпрос „дали ние (изследователите – б. моя.) изучаваме или конструираме европейската идентичност“, изисква преосмисляне на методологическите перспективи за изследване на европейската идентичност.

Все повече изследователи започват да се обръщат към качествени изследвания, чиято цел е посредством провеждане на дълбочинни интервюта да разкрият въздействието на европейската интеграция върху субективното осмисляне на идентификацията на индивидуално равнище.

Направеният хронологичен обзор на изследвания, които имат допирна точка с изследваната от нас проблематика, а именно въздействието на регионалната политика на ЕС върху процеса на идентификация с ЕС, **извежда следните интригуващи констатации**. Първо, изследователският интерес към проблематиката се поражда в края на 90-те години на миналия век и се засилва през последните две десетилетия като отговор на задълбочаването и разширяването на интеграционния

процес през този период и все по-ключовата роля на регионалната политика за балансирането на възникващите отрицателни последици. Второ, в преобладаващата си част изследванията използват като емпирична основа статистическите данни, изведени от Евробарометър, като изследват по-скоро въздействието на регионалната политика и инструментите ѝ върху степента на подкрепа за европейския проект, отколкото върху процеса на идентификация с ЕС. Това до голяма степен не е учудващо, като се има предвид, че в началото на проучванията върху европейската идентичност тя се интерпретира като синоним на „подкрепа“ и се измерва посредством конкретни въпроси, част от въпросника на Евробарометър. В първите години след 2000 г. се появяват пилотни качествени изследвания (фокусгрупови дискусии), в чийто фокус попада въздействието на регионалната политика на ЕС върху процеса на изграждане на европейска идентичност. До съвсем скоро основният изследователски въпрос, който ни интересува, а именно оказва ли регионалната политика на ЕС въздействие върху начина, по който гражданите възприемат и се идентифицират с ЕС, остава съвсем периферно засегнат. Международният изследователски проект COHESIFY (2016 – 2018 г.) се стреми да запълни именно тази празнина от знания и е от съществено значение за емпиричното изследване към настоящата дисертация, поради което ще му отделим специално внимание малко по-нататък в изложението.

В Глава трета са изведени и **факторите, които оказват въздействие върху приноса на регионалната политика на ЕС** за изграждане на положителна идентификация с ЕС. Така например би могло да се изведе очакване, че жителите на столицата и големите градски центрове се идентифицират в по-голяма степен с ЕС спрямо останалите (Dąbrowski et al. 2017: 6). В същото време би могло да се очаква, че жителите на квалифицираните като по-слабо развити региони биха се идентифицирали в по-голяма степен с ЕС с оглед на това, че тези региони са сред основните бенефициери на регионалната политика на ЕС. Въпреки изведената хипотеза, че колкото по-ниско е доверието, което гражданите гласуват на националните институции, толкова по-склонни са да гласуват доверие на европейските институции, припознавайки ги като възможна алтернатива (Belluci et. al. 2012), като се има предвид, че регионалната политика на ЕС се осъществява именно от националните, регионалните и местните органи, бихме могли да очакваме дори обратния ефект (Dąbrowski et al. 2017: 7). Изхождайки от тезата, че за да се постигне положителен принос върху идентификацията с ЕС, гражданите трябва да възприемат кохезионната

политика на ЕС като ефективна и полезна, логично можем да изведем твърдението, че колкото по-добър е административният капацитет на съответния регион да усвоява отпуснатите средства по линия на ЕСИФ, толкова по-вероятно е гражданите му да се идентифицират с ЕС. Положителните възприятия по отношение на политиката се обуславят и от нивото на осведоменост и ангажираност на гражданите. Последното варира спрямо ефективността на комуникационните стратегии в различните страни и региони и се влияе от степента, до която е изградено обществено пространство, в което представителите на гражданското общество могат да си сътрудничат с представители на централната и месната власт и други заинтересовани страни в съответствие с принципа на партньорство. От друга страна, злоупотребите със средства, отпуснати по линия на ЕСИФ, е твърде вероятно да окажат отрицателно въздействие върху възприятията на гражданите (Mendez & Bachtler 2017: 29).

Кулминацията на Глава трета е **извеждането и обосновката на методиката и методите, използвани за реализацията на емпиричното изследване** към настоящия дисертационен труд. В изследването е приложен както **количествен метод – вторичен анализ на данни**, така и **качествен метод – провеждане на фокусгрупови интервюта**. Счита се, че прилагането на смесени методи на изследване допринася в най-голяма степен за по-широкото и дълбочинно разбиране на изследваната проблематика, като всеки метод осветлява различни нейни аспекти.

Статистическите данни, изведени от Евробарометър, се използват широко като емпирична основа при изследването на нагласите към европейския интеграционен процес и въздействието на европейските политики, като въпреки разгледаните от нас критики към техните въпросници, можем да ги считаме за надежден източник на данни. На първо място, разгледани и анализирани са данните от периодичния **Специален Евробарометър (Flash Eurobarometer Citizens' awareness and perceptions of EU regional policy)** относно **осведомеността и възприятията на гражданите за регионалната политика**. Данните, обект на анализ, са свързани със следните три въпроса: „Чували ли сте за проекти за подобряване на района, в който живеете, съфинансирани от ЕС?“, „Като вземете предвид всички проекти, за които сте чували, бихте ли казали, че тази подкрепа е имала положително или отрицателно въздействие върху развитието на Вашия град или регион?“, „Във Вашия ежедневен живот усетили ли сте положително въздействие от проект, финансиран от ЕФРР или от Кохезионния фонд?“. За съжаление, изследването не извежда данни за връзката между

осведомеността и възприятията относно регионалната политика на ЕС и привързаността на гражданите към ползите от политиката и към ЕС като цяло. Това налага да се обърнем към **Стандартния Евробарометър**, в чийто корпус от въпроси фигурират такива, разкриващи как ЕС се възприема от гражданите, както и каква е степента им на привързаност към Съюза. Тъй като основните данни, които анализираме от Специалния Евробарометър, са от издание от 2017 г (пролет), данните, изведени от Стандартния Евробарометър, също са от 2017 г. (пролет) с оглед постигане на съответствие във времевия период на изследванията.

Отчитайки необходимостта от изследване на въздействието на регионалната политика на ЕС върху субективното осмисляне и измеренията на идентификация с ЕС, **фокусгруповите дискусии** от своя страна биха ни разкрили „как респондентите конструират света, а не как реагират на възгледа на изследователя за света“ (Джонев 2015: 39). По този начин се предотвратява както възможността от попадане в споменатата по-горе ситуация, при която чрез „абстрактни унифицирани модели“ се налагат категоризации, с които респондентите трябва да се идентифицират, така и рискът реалните измерения на идентификация с ЕС да убягнат на изследователя. Прилагането на фокусгруповите интервюта е често приложим метод при изследване на проблематики, които са недостатъчно изследвани и за които разполагаме с недостатъчно, неясни и/или объркващи знания, както и за разкриване на специфични виждания и възприятия. Също така фокусгруповите дискусии успяват да разкрият възприятия, нагласи и взаимовръзки, които са под повърхността, в смисъл че невинаги са ясно артикулирани, а понякога са дори неосъзнати от самите респонденти (Джонев 2015; Hennink 2014; Varbour 2018). Това ги прави изключително релевантен метод за разкриването не само на експлицитните, но също така и на имплицитните измерения на идентификация с ЕС, които също попадат във фокуса на нашето изследване.

Методологията, която прилагаме в подготовката, провеждането и анализирането на нашето качествено изследване, както и при извеждането и представянето на съответните резултати, е заимствана от изследването COHESIFY. Проектът COHESIFY е двугодишен интердисциплинарен изследователски проект, проведен в периода 2016 – 2018 г. и включващ в екипа си изследователи от 8 престижни европейски университета⁵. В рамките на изследването COHESIFY се

⁵ Централноевропейски университет (Унгария); Технологичен университет на Кипър; Технологичен университет „Делфт“ (Нидерландия); „Старият континент“ (Белгия); Политехнически университет на

провеждат по 3 фокус групи в изследван регион, като във всяка държава членка се изследва по един или два региона. Проведени са общо 47 фокус групи в 16 региона в 12 държави членки: Кипър, Германия, Гърция, Унгария, Ирландия, Италия, Полша, Румъния, Словения, Испания, Нидерландия и Обединеното кралство. Сред изследваните региони фигурират както такива, категоризирани като по-слабо развити, така и региони в преход и по-силно развити.

Изследваните от нас случаи в рамките на България са Югозападен регион (най-развитият на територията на България) и един от най-слабо развитите региони в ЕС – Южен централен⁶. Проведени са по 3 фокус групи във всеки един от горепосочените региони и по-конкретно в град София (Югозападен) и в град Пловдив (Южен централен). Фокус групите, проведени от екипа на изследването COHESIFY, също са в градски центрове, вкл. и столични градове.

Проведените фокус групи в рамките на настоящото изследване включват **от 4 до 8 респонденти в група** (размерът на фокус групите, проведени в рамките на изследването COHESIFY варира от 3 до 9 респонденти). Ако в по-ранни наръчници под влиянието на маркетинговите изследвания като идеален брой респонденти се посочват 10 – 12 души, то към днешната дата литературата по въпроса изтъква, че дори 8 участници в група представляват достатъчно голямо предизвикателство пред модератора и се посочват като максимално допустим брой (Barbour 2018: 70; Hennink 2014: 37). По отношение на минималния допустим брой се счита, че е напълно възможно да се проведе пълноценна дискусия във фокус група с 3-ма – 4-ма участници (Barbour 2018: 70; Bloor et al. 2001; Kitzinger and Barbour 1999). Средната продължителност на проведените интервюта е 1 ч и 25 мин (като препоръчително времетраене на дискусията в проекта COHESIFY се посочва 1 ч и 15 мин).

Подобно на проекта COHESIFY⁷, **участниците са подбрани посредством личната социална мрежа на изследователя и посредством т.нар. метод на**

Милано (Италия); Ragio+ (Испания); Колеж „Тринити“, Дъблин (Ирландия); Университет на Манхайм (Германия); Университет на Варшава (Полша).

⁶ Въпреки отчетения процес на намаляване на различията в развитието през последните няколко години по отношение на Южен централен спрямо Югозападен регион, разликата остава огромна (Калфова 2019: 217 – 218).

⁷ В 9 от регионите, изследвани в рамките на COHESIFY, са предвидени и финансови стимули за участниците. В рамките на нашето изследване всички респондентите участват безвъзмездно.

снежната топка – привличане на нови респонденти в резултат на препоръка от страна на самите участници във фокус групите. **При подбора на участниците са спазени зададените в рамките на изследването COHESIFY условия:** 1) респондентите да бъдат европейски граждани или със статут на постоянно пребиваващи; 2) по възможност групите да са полово балансираны и 3) групите да са възрастово хомогенни. **Общият брой на респондентите в настоящото изследване е 37 души (18 жени и 19 мъже)**, които са български граждани. Изследването се стреми да обхване **възможно най-широк спектър от възрастови групи** (най-младият респондент е на 20 г., най-възрастният – на 61 г.). Най-силно представената възрастова група, както и във фокусгруповите интервюта в рамките на проекта COHESIFY, е 30 – 39 години.

По време на изследването сме се придържали стриктно към установените етични норми за провеждане на социални изследвания (вж. Hennink 2014: 46 – 50). Всеки респондент е помолен да попълни въпросник, събиращ данни относно възрастта, пола и образованието, както и декларация за информирано съгласие.

Използваният въпросник е структуриран въз основа на вече приложения и валидиран въпросник от проекта COHESIFY, който обособява въпроси в следните три модула: 1) информираност и ползи от кохезионната политика на ЕС; 2) фактори, формиращи възприятията и нагласите към ЕС и европейската идентичност; 3) европейска идентичност. Модул 1 е допълнен от следните два авторски въпроса: „В момента се договаря бюджетът на ЕС за след 2020 г. Според Вас в кои направления е важно ЕС да инвестира средства?“ и „В хода на дискусиата за бюджета за новия програмен период след 2020 г. съществуват обсъждания, че е възможно средствата по линия на регионалната политика на ЕС да бъдат редуцирани. Вие как считате, важно ли е да продължат инвестициите в тази насока?“. Въвеждането на тези въпроси е обусловено от актуалния времеви контекст на проведеното от нас изследване, а именно договарянето на бюджета за новия програмен период и все по-оживените дебати относно бъдещето на регионалната политика. Също така те целят да проверят до каква степен респондентите припознават политиката и дейностите на регионалната политика на ЕС като значими. В рамките на изследването COHESIFY европейската идентичност се измерва посредством въпроса „Чувствате ли се европейци?“. Предвид по-горе изведените съмнения относно аналитичната стойност на този въпрос, сметохме за необходимо към модул 3, свързан с европейската идентичност, да бъде прибавен и следният въпрос: „Това, че сте гражданин на ЕС, има ли някаква значимост за Вас? Ако

не – защо? Ако да – в какви аспекти?“. Въпросът е заимстван от авторското изследване⁸ на Бругър „Граждани на Европа? Появата на масова европейска идентичност“ (Citizens of Europe? The Emergence of a Mass European Identity) и има за цел да разкрие по-ясно значимостта и измеренията на привързаност на гражданите към ЕС.

Данните от всички интервюта са регистрирани посредством аудиозаписи, след което са изцяло транскрибирани и анонимизирани. Методът за анализ на изведените данни и представяне на резултатите също е заимстван от изследването COHESIFY – посредством контент анализ се разкрива честотата на повтарящите се смислови категории и тяхната ширина на споменаване в изследваните случаи. Резултатите от изследването са представени в повествователна форма и са подкрепени от цитати, изведени от самите интервюта. За постигане на по-добра нагледност и съпоставимост с обобщените данни от изследването COHESIFY част от изведените резултати (тези, които позволяват) са представени и в табличен вид.

Отчитаме като ценен ресурс възможността да анализираме изведените от нас данни в съпоставителен план с данните, получени в рамките на изследването COHESIFY. Важно е обаче да подчертаем една **основна разлика в теоретичната рамка на настоящото изследване и тази на изследването COHESIFY**. Тезата на Крам за баналния европеизъм като имплицитна и подсъзнателна идентификация с ЕС, който се изразява в макар и подсъзнателно нормализиране на ЕС като легитимна политическа власт, е от основополагащо значение за настоящото изследване. **Така докато изследването COHESIFY си поставя за задача да изведе експлицитните и ясно артикулирани измерения на идентификацията с ЕС, настоящото изследване се стреми да улови и т.нар. имплицитни измерения на идентификация с ЕС, които често остават извън изследователския фокус.** В този ред на мисли настоящото изследване се стреми не само към количествен принос по отношение на изведените данни от фокус групите, проведени в рамките на изследването COHESIFY, но и към качествен такъв чрез разширяване на възможните перспективи при изследването на проблематиката.

Емпиричното изследване е проведено в следните три фази: 1) провеждане на фокусгрупови интервюта (март – април 2019 г.); 2) транскрибиране на изведените

⁸ Като изследователски метод са използвани фокусгрупови дискусии.

звукови записи (май 2019 г.); 3) вторичен анализ на данни, както и анализ на изведените данни от собственото качествено изследване (юни – юли 2019 г).

Глава четвърта: Резултати от изследването

Глава четвърта е посветена на извеждане и анализиране на резултатите от емпиричното изследване. Първо са разгледани резултатите от проведения вторичен анализ на данни, след което подробно са разписани и анализирани резултатите от проведените от нас фокусгрупови дискусии, които от своя страна са обобщени и разгледани в сравнителна перспектива с обобщените данни от фокусгруповите дискусии, проведени в рамките на международния изследователски проект COHESIFY.

Изведените данни от проведените фокусгрупови дискусии в рамките на настоящото изследване и фокусгруповите дискусии, част от изследователския проект COHESIFY, ни дават основание да считаме, че макар респондентите да имат повърхностни познания относно кохезионната политика и нейните инструменти, те са запознати и са в състояние да коментират проекти, съфинансирани от ЕСИФ. Следователно бихме могли да направим заключението, че **кохезионната политика допринася в значителна степен за видимостта на ЕС в ежедневието на европейските граждани в изследваните общо 18 случая (16 в рамките на COHESIFY и 2 в рамките на настоящото изследване).**

Това се потвърждава и от факта, че респондентите в рамките и на двете изследвания припознават целите на политиката, така както те са формулирани в Учредителните договори на ЕС и по-конкретно в чл. 174 от ДФЕС: „...*Съюзът има за цел намаляването на неравенството между нивата на развитие на различните региони и изостаналостта на най-необлагодетелстваните региони*“. Това ни дава основание да считаме, че **инструментите на политиката успяват в значителна степен да предадат заложените политически послания към европейските граждани.** От друга страна, в по-голямата си част респондентите в рамките и на двете изследвания разглеждат политиката предимно (почти изцяло) в качеството ѝ на икономически инструмент, без да засягат заложения във философията ѝ принцип на взаимна солидарност.

Основните наративи, застъпени и в двете разглеждани изследвания, разкриват, че според респондентите **бюджетът на регионалната политика** на ЕС се разпределя въз основа на социално-икономическите нужди на регионите (измерени с

икономически индикатори, като БВП), броя на населението и индивидуалните договорености между държавите членки и ЕС.

За разлика от COHESIFY⁹, в изследването, проведено в България, и при двата изследвани случая (Югозападен и Южен централен) са регистрирани възприятия, според които съществува обвързаност между членската такса, която всяка държава членка внася в общностния бюджет, и съответната сума, отпускана на конкретна държава по линия на регионалната политика. Това дава основание да направим допускането, че е възможно на средствата, отпускани по линия на регионалната политика на ЕС, да се гледа като на „полагаеми“.

Като цяло в рамките и на двете изследвания респондентите заявяват, че са запознати с проекти от едни и същи тематични области. В таблица 1 съответно са изведени обобщените данни от проведените фокусгрупови интервюта в рамките на изследването COHESIFY, а в таблица 2 – тези от груповите интервюта в рамките на проведеното от нас изследване.

Таблица 1

Информираност по значимост и по региони	
Теми	Изследвани региони
Пътна инфраструктура	Andalusia, Castile and Leon, Cyprus, BadenWürttemberg ,Central Macedonia, Flevoland, Limburg, North East England, Pomorskie, Podkarpackie, Southern and Eastern (Ireland), Scotland, West (Romania), West (Slovenia), Western Transdanubia
Човешки ресурси и социално включване на хора в неравностойно положение	Andalusia, Castile and Leon, Cyprus, BadenWürttemberg, Central Macedonia, Limburg, Lombardy, North East England, Pomorskie, Podkarpackie, Southern and Eastern (Ireland), Scotland, West (Slovenia), Western Transdanubia
Устойчиво развитие	Cyprus, Castile and Leon, Central Macedonia, Flevoland, Lombardy ,Pomorskie Podkarpackie, Scotland, Southern and Eastern (Ireland), West (Romania), West (Slovenia), Western Transdanubia
Публичен транспорт и други форми на устойчив транспорт	Andalusia, Castile and Leon, Cyprus, Central Macedonia, Limburg, North East England, Pomorskie, Podkarpackie, Southern and Eastern (Ireland), West (Slovenia)
Култура	Andalusia, Cyprus, BadenWürttemberg, Lombardy, Limburg, Scotland, Southern and Eastern (Ireland), West (Slovenia)
Облагородяване на градската среда	Andalusia, Castile and Leon, Limburg, Flevoland, North East England, Pomorskie, West (Romania), Western Transdanubia
Конкурентоспособност	Castile and Leon, Flevoland, North East England, Pomorskie, Podkarpackie Lombardy, Scotland, Western Transdanubia
Изследвания и иновации	Castile and Leon, Lombardy, Pomorskie

Източник: www.cohesify.eu

⁹ В анализа към изследването COHESIFY (16 случая (европейски региона) и 47 фокус групи) не е изведена съответна категория възприятия, според която съществува правопрпорционална зависимост между членската вноска на съответна държава членка и средствата, отпуснати към нея, по линия на кохезионната политика на ЕС.

Таблица 2¹⁰

Информираност по значимост и по региони

Теми	Изследвани региони (фокус групи)
Инфраструктура (пътна, образователна, здравна и спортна) и устойчив градски транспорт	Югозападен (Сф1; Сф2; Сф3) Южен централен (Пл1; Пл2; Пл3)
Облагородяване на градската среда	Югозападен (Сф1; Сф2; Сф3) Южен централен (Пл 1; Пл 2; Пл 3)
Култура/опазване и популяризиране на културното наследство	Югозападен (Сф1; Сф2) Южен централен (Пл2; Пл3)
Конкурентоспособност	Югозападен (Сф1; Сф3) Южен централен (Пл2; Пл3)
Човешки ресурси и социално включване на хора в неравностойно положение	Югозападен (Сф1; Сф2) Южен централен (Пл1; Пл2)
Устойчиво развитие	Югозападен (Сф3) Южен централен (Пл1; Пл3)
Изследвания и иновации	Югозападен (Сф1) Южен централен (Пл1)

Източник: собствена разработка

Въпреки че размерът и интензивността на средствата, които се разпределят посредством ЕСИФ, се различават значимо в различните региони (например инфраструктурни проекти се реализират предимно в по-слабо развитите региони, докато при тези в преход и особено в по-силно развитите региони се инвестира предимно в конкурентоспособност на МСП, иновации, технологии и т.н.), бихме могли да доловим някои тенденции.

Първо, и двете изследвания извеждат **инфраструктурните проекти (особено тези в пътна инфраструктура) като най-разпознаваеми**. Същевременно проектите, насочени към изследвания и иновации, са посочени на последно място. Макар да звучи парадоксално, предвид факта, че засилването на научноизследователската дейност, технологичното развитие и иновациите е една от четирите приоритетни тематични области през настоящия програмен период, това до голяма степен е разбираемо, тъй като проектите в тази област са насочени към изключително тесен кръг ползватели, което предопределя по-ниската им видимост спрямо например инфраструктурните проекти. Бихме могли да изведем хипотезата, че **гражданите са запознати най-вече с проекти, които попадат ежедневно в зрителното им поле, както и с такива, от които те самите биха могли да се възползват**. Като основни източници на

¹⁰ В регистрираните от нас наративи инфраструктурните подобрения се разглеждат заедно с модернизирването на градския транспорт, поради което са изведени в обща категория.

информираност и двете изследвания извеждат на първо място информационните табели, а на второ – медиите (най-вече телевизията).

И двете разглеждани от нас изследвания показват, че **респондентите се обръщат със смесени чувства към политиката**, като често дори отделят повече време да обсъждат дефицитите и предизвикателствата пред нейното реализиране, отколкото ползите и достиженията ѝ.

Приложените по-долу таблици онагледяват идентифицираните от респондентите положителни последици от политиката по значимост и региони. Таблица 3 представя изведените данни от изследването COHESIFY, а таблица 4 – от проведеното от нас изследване.

Таблица 3

Позитивно въздействие на кохезионната политика на ЕС по значимост и по региони

Позитивно въздействие	Изследвани региони
Добавена стойност	Andalusia, Baden-Württemberg, Central Macedonia, Castile and Leon, Cyprus, Lombardy, North East England, Podkarpackie, Pomorskie, Scotland, West (Romania), West (Slovenia), Western Transdanubia
Подобряване на инфраструктурата	Andalusia, Castile and Leon, Central Macedonia, Flevoland, Lombardy, Limburg, North East England, Podkarpackie, Pomorskie, Southern and Eastern (Ireland), Scotland, West (Romania)
Намаляване на неравенството между различните европейски региони	Andalusia, Baden-Württemberg, Central Macedonia, Cyprus, Lombardy, Limburg, North East England, Podkarpackie, Pomorskie, Scotland, Southern and Eastern (Ireland), Romania (West)
Конкурентоспособност	Cyprus, Castile and Leon, Flevoland, North East England, Pomorskie, Podkarpackie, Scotland, Southern and Eastern (Ireland), West (Romania), Western Transdanubia
Човешки ресурси	Andalusia, Baden-Württemberg, Lombardy, North East England, Podkarpackie, Pomorskie
Качество на живот	Andalusia, Castile and Leon, Podkarpackie, Pomorskie, Scotland, Southern and Eastern (Ireland), West (Romania)
Устойчиво развитие	Andalusia, Baden-Württemberg, Lombardia, Podkarpackie, Pomorskie
Облагородяване на градската среда	Flevoland, Podkarpackie, Western Transdanubia
Партньорство	Pomorskie and Scotland

Източник: www.cohesify.eu

Таблица 4

Позитивно въздействие на кохезионната политика на ЕС по значимост и по региони

Позитивно въздействие	Изследвани региони (фокус групи)
Добавена стойност	Югозападен (Сф1; Сф2; Сф3) Южен централен (Пл1; Пл2; Пл3)
Подобряване на инфраструктурата и устойчив градски транспорт	Югозападен (Сф1; Сф2; Сф3) Южен централен (Пл1; Пл2; Пл3)
Облагородяване на градската среда	Югозападен (Сф1; Сф2; Сф3) Южен централен (Пл1; Пл2; Пл3)
Култура/опазване и популяризиране на културното наследство	Югозападен (Сф1; Сф2) Южен централен (Пл2; Пл3)
Конкурентоспособност	Югозападен (Сф1) Южен централен (Пл2; Пл3)
Намаляване на неравенството между европейските региони и повишаване на качеството на живот	Югозападен (Сф1) Южен централен (Пл3)

Източник: собствена разработка

На първо място трябва да се отбележи, че и двете изследвания извеждат **добавената стойност на европейските проекти** – а именно ползите, които според респондентите не биха били възможни без финансовата помощ по линия на ЕСИФ – като най-отчетлив израз на положителното въздействие на политиката.

Неизненадващо, предвид извеждането на **инфраструктурните проекти** като най-разпознаваеми за респондентите, те са и **най-високо оценените** от тях и в двете съпоставени изследвания. Като цяло изследваните лица оценяват най-високо тези проекти, за които преди това са заявили, че са най-запознати. Това ни дава основание да затвърдим направените изводи от проведеня вторичен анализ, а именно, че **информираността е изключително важна предпоставка за изграждането на положителни възприятия за политиката и нейните резултати.**

Силно впечатление прави, че анализът на регистрираните твърдения от фокус групите, проведени в България, извежда **намаляването на неравенството между европейските региони и повишаването на качеството на живот** едва на последно място сред споменаваните примери за положително въздействие на политиката, за разлика от обобщените данни от изследването COHESIFY, които извеждат намаляването на неравенството между различните европейски региони сред основните приноси на политиката.

Макар принципът на партньорство да е споменат като положителна последица от политиката в едва два от изследваните региона в рамките на проекта COHESIFY, в

проведеното от нас изследване той е напълно игнориран от респондентите. Нещо повече, разглежда се в изцяло негативен аспект, а именно като невъзможност политиката да ангажира и мобилизира широк кръг заинтересовани лица.

Така въпреки нормативно отреденото ключово място на **принципа на партньорство и многостепенно управление** по време на целия жизнен цикъл на политиката и значителното академично внимание, отделено на неговото изследване от редица изследователи, той **остава неразбираем за обикновените граждани**. Бихме могли да сметем това за поредното доказателство, че всъщност респондентите нямат задълбочени познания, що се отнася до принципите на вземане на решения в рамките на политиката и нейното функциониране.

Приложените по-долу таблица 5 и таблица 6 разкриват идентифицираните от респондентите предизвикателства по значимост и по региони.

Таблица 5

Предизвикателства пред кохезионната политика на ЕС по значимост и по региони

Предизвикателства	Изследвани региони
Комуникация	Andalusia, Baden-Württemberg, Central Macedonia, Castile and Leon, Cyprus, Flevoland, Limburg, Lombardy, North East England, Podkarpackie, Pomorskie, Scotland, West (Romania), West (Slovenia), Western Transdanubia
Лошо управление	Andalusia, Central Macedonia, Castile and Leon, Cyprus, Flevoland, Limburg, Lombardy, North East England, Podkarpackie, Pomorskie, Scotland, West (Romania), West (Slovenia), Western Transdanubia
Отчетност	Andalusia, Central Macedonia, Castile and Leon, Cyprus, Limburg, Lombardy, North East England, Podkarpackie, Pomorskie, Scotland, West (Romania), West (Slovenia), Western Transdanubia
Адекватност спрямо местните нужди и полезност на проектите	Baden-Württemberg, Central Macedonia, Castile and Leon, Cyprus, Flevoland, Limburg, North East England, Podkarpackie, Pomorskie, Scotland, West (Slovenia), Western Transdanubia
Корупция и злоупотреби	Andalusia, Central Macedonia, Castile and Leon, Cyprus, Limburg, Lombardy, North East England, Podkarpackie, Pomorskie, Scotland, West (Romania), West (Slovenia), Western Transdanubia
Бюрокрация	Andalusia, Baden-Württemberg, Central Macedonia, Castile and Leon, Flevoland, Lombardy, North East England, Podkarpackie, Pomorskie, Scotland, West (Romania), West (Slovenia)
Усвояемост	Central Macedonia, Flevoland, Lombardy, Podkarpackie, Pomorskie, West (Romania), West (Slovenia), Western Transdanubia
Административен капацитет	Lombardy, Podkarpackie, Pomorskie, West (Romania), West (Slovenia), Western Transdanubia
Партньорство	Baden-Württemberg, Cyprus, Flevoland, Podkarpackie, Pomorskie, West (Romania), West (Slovenia), Western Transdanubia
Чуждестранни ползи	Central Macedonia, Pomorskie, Podkarpackie, West (Slovenia)
Централизирано управление	Scotland, West (Romania), West (Slovenia), Western Transdanubia

Източник: www.cohesify.eu

Таблица 6¹¹

Предизвикателства пред кохезионната политика на ЕС по значимост и по региони

Предизвикателства	Изследвани региони (фокус групи)
Корупция и злоупотреби	Югозападен (Сф1; Сф2; Сф3) Южен централен (Пл1; Пл2; Пл3)
Комуникация	Югозападен (Сф1; Сф2; Сф3) Южен централен (Пл 1; Пл 2; Пл 3)
Лошо управление (ниска усвояемост; незадоволително качество на изпълнени проекти и неустойчивост във времето; просрочване на първоначално обявените срокове; липса на отчетност)	Югозападен (Сф1; Сф2; Сф3) Южен централен (Пл2; Пл3)
Бюрокрация	Югозападен (Сф1; Сф3) Южен централен (Пл 1; Пл 3)
Адекватност спрямо местните нужди и полезност на проектите	Югозападен (Сф1; Сф3)
Административен капацитет	Югозападен (Сф1) Южен централен (Пл3)

Източник: собствена разработка

Разглеждайки данните в сравнителен аспект, можем да заключим, че докато **комуникирането на политиката се очертава като общовалидно предизвикателство**, то **корупцията и злоупотребите се извеждат като предизвикателство значително по-отчетливо в рамките на разгледаните случаи в българския контекст.**

Лошото управление, което в по-широк план включва ниската усвояемост, незадоволителното качество на изпълнените проекти и неустойчивостта им във времето, просрочването на първоначално обявените срокове, липсата на отчетност и пр., също е идентифицирано и в двете разглеждани от нас изследвания като един от основните проблеми при осъществяването на политиката.

Също така и двете изследвания поставят в известна степен **под въпрос адекватността на европейските проекти по отношение на реалните местни нужди**, респективно реалната им положителна добавена стойност, както и съответния административен капацитет на всяка от държавите членки да се справи с възложените ѝ задължения. **Невъзможността политиката да привлече и ангажира достатъчно**

¹¹ Поради липсата на достатъчно натрупвания в разгледаните от нас случаи, които да позволяват отделянето им в самостоятелни категории, ниската усвояемост, незадоволителното качество на изпълнените проекти, просрочването на първоначално обявените срокове и липсата на отчетност са обединени под шапката на категория „лошо управление“.

широк кръг заинтересовани страни, както и липсата на заинтересованост от самите граждани също са сред споменаваните проблеми в наративите на респондентите и от двете изследвания.

Чуждестранните ползи, в смисъл на облагодетелстване на чуждестранни фирми, както и прекалено централизираното и отдалечено управление на политиката също попадат сред предизвикателствата пред политиката спрямо изведените данни от проекта COHESIFY. Същевременно гореизведените предизвикателства се споменават съвсем бегло и периферно в рамките на проведеното от нас изследване, поради което не са отчетени като значими в разгледаните от нас случаи.

Данните от качествено изследване потвърждават изводите, изведени в резултат на проведеня вторичен анализ на данните, а именно, че количественото измерение на финансовите ресурси само по себе си не е достатъчна предпоставка за повишаване на осведомеността и изграждането на положителни възприятия на гражданите за общностната регионална политика и за Съюза като цяло.

Основният изследователски въпрос, към чийто отговор се стремят да се доближат и двете изследвания, е дали кохезионната/регионалната политика на ЕС допринася за идентифицирането на гражданите с ЕС.

Изследването COHESIFY, на базата на проведените 47 фокус групи в 16 региона в 12 държави членки, **извежда заключението, че кохезионната политика има ограничен потенциал за насърчаване на европейската идентичност на гражданите**¹². В подкрепа на горното твърдение са представени следните аргументи: гражданите смятат, че материалните ползи от политиката не са в състояние да им повлияят до такава степен на емоционално ниво, че да засегнат себеидентификацията им; осмислят европейската идентичност през перспективата на националната си идентичност; възприемат финансовата помощ по линия на кохезионната политика на ЕС като способ за контрол и власт над държавите членки; кохезионната политика и като цяло политиките на ЕС са възприемани като политики, насочени към средната класа, които не оказват въздействие върху най-бедните и най-нуждаещите се слоеве от обществото. Само според малка част от респондентите политиката е в състояние да насърчава европейската идентичност посредством своите материални ползи

¹² За съжаление, изследването извежда обобщени данни (не са предоставени данни по региони и държави членки), което възпрепятства осъществяването на по-задълбочен сравнителен анализ.

(подобряване на качеството на живот и стимулиране на икономическия растеж), както и когато гражданите разбират и оценяват заложения в политиката принцип на солидарност между държавите членки (Pegan et al. 2018: 33).

Нашето изследване (проведени са по 3 фокус групи в Югозападен и в Южен централен регион (България) показва нюансирана картина на възможностите и измеренията на въздействие на регионалната политика на ЕС върху процеса на идентификация с ЕС.

Въпреки че една от широко разгърнатите смислови линии в разказите на респондентите разкрива по-скоро изначалната невъзможност материалните ползи, продукт на политиката, да им окажат такова въздействие на емоционално ниво, че да повлияят върху себеидентификацията и привързаността им към ЕС, както и осмислянето на европейската идентичност през призмата на националната идентичност, получените данни ни дават основание да заключим, че политиката е припозната от респондентите като необходима и значима и би могла да бъде разглеждана като инструмент със силен потенциал да породи чувство на привързаност към ползите от Съюза, респективно към европейския проект като цяло. Събраният емпиричен материал ясно разкрива, че значима роля за идентификацията с ЕС се придава на културните и гражданските компоненти като неразривно свързани при формирането на чувство на споделена европейска идентичност, но също така и на общи цели, ползи, възможности, потенциал, общностно развитие и благополучие.

Последното откроява **когнитивните измерения на европейската идентичност и проекцията ѝ в бъдещето, като задава важната роля на регионалната политика на ЕС за нейното конструиране:**

Респондент 2 (Пл2): *Основата на Европейския съюз е свободното движение на хора и на стоки. Ние реално това сме го постигнали, можем да се движим свободно в Европейския съюз. Така до една степен се чувстваме ние европейци с това, но вече втората фаза, която е със стандарта на живот, там трябва да се наблегне, за да сме на 100% европейци, за да се чувствам европеец.*

За това свидетелстват и изведените **експлицитни и съзнателно артикулирани измерения на положителна идентификация с ЕС**, породени от видимото положително присъствие на ЕС в ежедневието на гражданите и създадената добавена

стойност:

Респондент 1 (Пл3): *Аз, честно казано, смятам, че това е най-голямото перо (европейското финансиране – б.моя.), което всъщност кара гражданите поне на България да чувстват Европейския съюз по-близо и да се чувстват интегрирани в Европейския съюз. Според мен това, че виждаш резултати от вложени пари в европейски проект, било то започнат или привършен, вече те кара да се чувстваш като част от една общност.*

Респондент 6 (Пл2): *Да, аз също мисля, че с тези програми и с това субсидиране и ние израстваме и се чувстваме по европейци, защото всичко става по-хубаво. Нашият град, както казахме одева, разицфна и предполагам, че все повече ще се благоустройва и ще разицфтява. Аз имам случаи, в които идват от чужбина хора – не са идвали доста време – и като дойдат, викат: Има страхотна промяна във вашия град, всичко е по-добре – и пътищата, и централните улици, центърът е по-хубав... и това те прави вече, че ти израстваш на европейско ниво...*

Тези измерения водят до кристализирането на европеизма като съзнателна, призната и ясно артикулирана идентификация с ЕС и могат да се считат като силен потенциален източник на легитимност на Съюза и последваща подкрепа за него.

Уловени са и т.нар. **имплицитни измерения на привързаност към ЕС**, които са пряко свързани с изведената банализация на европейските проекти във възприятията на гражданите и приемането им за неизменна даденост:

Респондент 8 (Сф1): *Може би в началото, когато предприсъединителните фондове и след влизането в Европейския съюз да е влияело (европейското финансиране – б.моя.), но вече мисля, че българинът приема всичките проекти с европейско участие като някаква даденост, че тези пари са някаква даденост. Има си една цикличност – постоянно нови проекти, т.е. вече няма този ефект, тъй като сме свикнали с тях. Те са навсякъде, виждаме едни информационни табели навсякъде из градовете и ги подминаваме, не ни прави това впечатление.*

Все пак тази идентификация, макар и латентна, е налице и може да се

разглежда като израз на нормализирането и приемането на ЕС като легитимна политическа власт, осигурявайки „практическото приемане на функционирането на системата на ЕС“ (Стойчева 2016: 205).

Интригуваща хипотеза, която възникна в хода на настоящото изследване, е тази, според която „пробойните“ в политиката и най-вече корупционните практики и злоупотребите при осъществяването на регионалната политика на ЕС в България могат да дадат негативно отражение върху възприятията на гражданите за ЕС като цяло и дори да доведат до т.нар. от нас **отрицателна идентификация с ЕС**¹³:

Респондент 3 (Сф1): По отношение на отрицателните резултати, твърдо „да“. Хората много лесно се информират – вече говорихме за това, че непрестанно слушаме за скандали, за откраднати пари, недобро управление и т.н. – и хората, това се показва и от последните проучвания, малко или много в България хората от твърди еврооптимисти започват да се преобръщат в евроскептици.

Това също така свидетелства за изначалния потенциал на политиката да въздейства върху възприятията и процеса на идентификация с ЕС, като в зависимост от това дали и доколко е възприемана от гражданите като ефективна и насочена към реално нуждаещите се, може да породи както измерения на положителна идентификация с ЕС, така и на отрицателна.

¹³ В рамките на изследването COHESIFY не са изведени измерения на отрицателна идентификация с ЕС.

Заклучение

Съгласявайки се с тезата, че понятието „европейска идентичност“ като че ли е въведено твърде преждевременно в европейските изследвания (Duchesne 2010: 14), както и че употребата му предизвиква най-различни конотации, вследствие на което смисълът му се размива и аналитичната му полза се поставя под съмнение, в концептуалната рамка на настоящото изследване сме заложили понятието „идентификация с ЕС“, посредством което целим разкриването на измерения на обвързаност със/привързаност към ЕС вследствие на „интервенциите“ на европейската регионална политика. Категорията „идентификация със“ препраща и към разглеждане на измерения, които могат да бъдат определени като „банални“, имплицитни и неосъзнати (Cram 2010), което е различно от експлицитните и ясно артикулирани измерения, които повечето проучвания изследват чрез въпроси, предполагащи отговори, които съдържат експлицитни и артикулирани измерения на идентификация и подкрепа за политиките на ЕС и за европейската интеграция като цяло.

Направеният исторически преглед на динамиката на развитие на регионалната политика на ЕС ни дава основание да изведем следните важни констатации. Първо, въпреки икономическата природа на политиката, още в зародиша си тя е замислена като инструмент, който да утвърди легитимността и жизнеспособността на интеграционния процес като цяло, както и да допринесе за конструирането на общностна идентичност. Второ, налице е постепенна европеизация на общностната регионална политика, която от своя страна води до европеизация на националните регионални политики. Трето, направеният обзор разкрива важната роля на регионалната политика в повратни за европейския проект етапи на задълбочаване и разширяване на интеграционния процес, което обуславя и нарастващата ѝ роля във времето. През различните периоди от развитието на европейския проект целта пред регионалната политика на ЕС е била да балансира възникващите отрицателни последици от европейския интеграционен процес, което неминуемо бихме могли да очакваме, че е рефлектирало върху изграждането на положителните измерения на идентификация с ЕС.

Въз основа на анализ на правната и финансовата рамка на политиката за програмен период 2014 – 2020 г. е изведено заключението, че нововъведенията в

политиката биха могли да окажат въздействие върху възприятията на гражданите и положителната им идентификация с ЕС. Става дума за следните пет аспекта: 1) тематична концентрация за целенасочен растеж; 2) засилване на стратегическото програмиране и координацията на действията за постигане на по-голяма резултатност и отчетност; 3) затвърждаване на принципа на партньорство и многостепенно управление като стъпка напред в изграждането на колективна ангажираност; 4) засилване на градските измерения за по-видимо присъствие на ЕС във всекидневието на гражданите; 5) по-висока приоритетност на комуникационните дейности с цел запознаване на широката общественост с целите, дейностите и положителното въздействие на европейските проекти.

В настоящото изследване прилагаме смесени методи на изследване (количествен – вторичен анализ на данни от Евробарометър, и качествен – провеждане на фокусгрупови интервюта). Изведените резултати от емпиричното изследване са разгледани в контекста на обобщените данни, изведени от фокусгруповите дискусии, проведени в рамките на международния изследователски проект COHESIFY.

Анализът на данните от проведеното от нас емпиричното изследване и на обобщените данни от фокусгруповото изследване, част от проекта COHESIFY, ни дава основание да формулираме следните хипотези. Регионалната политика на ЕС допринася в значителна степен за видимостта на ЕС в ежедневието на гражданите и неговото определяне в тяхното съзнание. За това свидетелства констатацията, че в своето мнозинство респондентите припознават целите на политиката по начина, по който са формулирани в Учредителните договори на ЕС и освен това, макар да имат по-скоро повърхностни знания относно логиката и функционирането на политиката, те са в състояние да коментират проекти, които са съфинансирани от ЕСИФ. От друга страна, липсата на задълбочени знания у респондентите, що се отнася до принципите на функциониране на политиката, се потвърждава от изключително рядкото и съвсем бегло споменаване на някои ключови принципи на политиката, а именно принципа на взаимна солидарност и принципа на партньорство и многостепенно управление.

Данните и от двете изследвания извеждат на преден план добавената стойност от европейските проекти, а именно ползите, които не биха били възможни без финансовата помощ по линия на регионалната политика на ЕС, като най-силно допринасящи за положителното възприятие на политиката. Трябва да бъде отбелязано,

че докато една от основните цели на политиката – намаляването на неравенството между европейските региони – е изведена като основен принос на политиката в изследваните наративи в рамките на изследването COHESIFY, то в изследваните от нас наративи се разглежда по-скоро като възможна последица от политиката и в изключително редки случаи – като неин резултат в българския ѝ контекст на осъществяване.

Бихме могли да направим заключението, че гражданите оценяват най-високо тези проекти, които ежедневно попадат в зрителното им поле и от които те самите биха могли да се възползват (напр. инфраструктурните). Не е изненадващо, че типовете проекти, които са най-високо оценени от респондентите, се припокриват с тези, за които преди това са заявили, че са най-запознати. Това ни дава основание да затвърдим извода от проведения вторичен анализ на данни, а именно, че информираността е необходима и важна предпоставка за оценяване на резултатите от политиката, както и съответно за изграждането на положителни възприятия за ползите от нея.

В същото време получените данни очертават недостатъчната информираност и слабата ефективност на комуникационните дейности на политиката като основен общоевропейски проблем, който възпрепятства възможността за оценяване на ползите от политиката и съответно за положителното ѝ възприемане от страна на гражданите. Корупционните практики и злоупотреби от своя страна са посочени като най-значимото предизвикателство пред ефективността на политиката при нейното осъществяване в български контекст и като повратна точка, що се отнася до възприятията на гражданите. Данните от качествено изследване потвърждават направените изводи от проведения вторичен анализ, а именно, че количественото измерение на финансовите ресурси само по себе си не е достатъчна предпоставка за повишаване на осведомеността и за изграждане на положителни възприятия на гражданите за общностната регионална политика и за Съюза като цяло. Фокусгруповите дискусии, проведени в рамките и на двете изследвания, показват следните основни предизвикателства пред осъществяването на политиката: лоша комуникация, корупция и злоупотреби, лошо управление, несъобразеност на проектите с реалните местни нужди и предизвикателства; прекомерна бюрократична тежест и незадоволителен административен капацитет.

Регистрираните данни от проведеното от нас качествено изследване ни дават основание да гледаме на регионалната политика като на необходима и значима политика, която има потенциал да окаже въздействие върху процеса на идентификация на българските граждани с ЕС. Събраният емпиричен материал ясно разкрива, че според респондентите европейската идентичност, освен че инкорпорира съответните културни и граждански компоненти, също така се асоциира с общи цели, ползи, възможности, потенциал, развитие и благополучие. Това извежда когнитивните измерения на европейската идентичност и проекцията ѝ в бъдещето, което предначертава важната роля на регионалната политика на ЕС за нейното конструиране.

За това свидетелстват и изведените експлицитни и съзнателно артикулирани измерения на положителна идентификация с ЕС вследствие на видимото положително присъствие на ЕС в ежедневието на гражданите и създадената добавена стойност. Тези измерения водят до кристализирането на европеизма като съзнателна, призната и ясно артикулирана идентификация с ЕС и могат да се считат като силен потенциален източник на легитимност и последваща подкрепа за Съюза. Уловени са и т.нар. имплицитни измерения на привързаност към ЕС, които са пряко свързани с изведената банализация на европейските проекти във възприятията на гражданите и приемането им за неизменна даденост. Все пак, макар и латентна, тази идентификация е налице и може да се разглежда като израз на нормализирането и приемането на ЕС като легитимна политическа власт, осигурявайки „практическото приемане на функционирането на системата на ЕС“ (Стойчева 2016: 205). Интригуваща е хипотезата, възникнала в хода на настоящото изследване, според която „пробойните“ в политиката и най-вече корупционните практики и злоупотребите при осъществяването ѝ могат да дадат негативно отражение върху възприятията на гражданите за ЕС като цяло и дори да доведат до т.нар. от нас „отрицателна идентификация с ЕС“.

Благодарение на пълноценната реализация на поставените в увода изследователски задачи бихме могли да твърдим, че целта на настоящото изследване е постигната в немалка степен. Изведеният масив от данни разкрива нюансирана картина относно възможностите и измеренията на въздействие на регионалната политика на ЕС върху процеса на идентификация с ЕС. Макар данните да нямат репрезентативен характер, те предоставят ценен поглед върху многопластовата интерактивна дискусия, в чиято основа са разгърнати индивидуалните интерпретации и възприятия на сложни понятия като „европейска идентичност“, „политика на сближаване“ и тяхното

взаимодействие. Като заслуга на настоящия труд се отчита и разкриването на различни отправни точки и перспективи за бъдещи проучвания и научноизследователски усилия. Така например проведеното качествено изследване би могло да бъде надградено посредством провеждане на експертни интервюта (с представители на групите, които формулират и осъществяват политиката), което би ни предоставило различна перспектива към проблематиката и по-дълбочинно разбиране на предизвикателствата пред формулирането и осъществяването на регионалната политика на ЕС. Извършената емпирична работа също така може да послужи за генериране на разнородни хипотези, които да бъдат проверени посредством количествени методи. В по-общ план резултатите от изследването биха могли да бъдат полезни с оглед на по-доброто разбиране на сложността и многоаспектността на конструиране и преживяване на европейската идентичност и изследването ѝ в различни перспективи в рамките на европейските изследвания като цяло.

Надяваме се настоящият дисертационен труд да има своя принос за осмислянето и запълването на една значима академична ниша с оглед легитимното утвърждаване и бъдеще на ЕС, която остава все още недостатъчно широко и в дълбочина изследвана.

Използвана литература

На кирилица

Брайкова, Т. (2003). *Публични политики: подходи и методология на изследването и анализа*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.

Джонев, С. (2015). *Качествени методи за изследване в социалните науки*. София: Ен Джи Би Консултинг.

Калфова, Е. (2017). *Регионалната политика – предизвикателствата на оценката*. В: Танев, Т. и М. Стефанова (съст.). Приноси към теорията и практиката на публичната администрация. София: УИ „Св. Климент Охридски“.

Калфова, Е. (2019). *Устойчивост на регионалните различия в България*. В: Калфова, Е. и С. Петров (съст.). Демократичност, децентрализация и самоуправление. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на доц. д.н.п Милена Стефанова. София: УИ „Св. Климент Охридски“.

Смит, А. (2000). *Националната идентичност*. София: Издателство „Кралица Маб“.

Стойчева, М. и Димитров, С. (2015). *Как се възприема ЕС през призмата на регионалната политика?* В: Европейски съюз – нов старт. – доклади от международната конференция на катедра „Европеистика“, СУ „Св. Климент Охридски“.

Стойчева, М. (2016). *Европейска идентичност: теоретични дилеми и аналитични подходи*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.

Христов, Хр. (2018). *Вътрешен пазар и основни свободи на движение в правото на Европейския съюз*. София: Издателство Сиела.

На латиница

Bache, I. (2015). *Cohesion Policy – A new direction for New Times?* In: Wallace, H.; Pollack, Mark; Young, A. (eds.) *Policy making in the European Union*. 7th edition. Oxford: Oxford University Press.

Barbour, R. (2018). *Doing focus groups*. The SAGE Qualitative Research Kit. London: Sage Publications.

Bellucci, P. Sanders, D. and Serricchio, F. (2012). *Explaining European Identity*. In: Sanders, D., Bellucci, P., Tóka, G. & Torcal, M. (eds.) *The Europeanization of National Polities? Citizenship and Support in a Post-Enlargement Union*. Oxford: Oxford University Press.

Bloor, M., Frankland, J., Thomas, M. and Robson, K. (2001). *Focus Groups in Social Research*. London: Sage Publications.

Bruter, M. (2005). *Citizens of Europe? The Emergence of a Mass European Identity*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Bruter, M. (2008). *Legitimacy, Euroscepticism and Identity in the European Union - Problems of Measurement. Modelling and Paradoxical Patterns of Influence*. Journal of Contemporary European Research, Vol. 4 (4), 273-285.
- Carey, S., & Burton, J. (2004). *Research Note: The Influence of the Press in Shaping Public Opinion towards the European Union in Britain*. Political Studies, 52(3), 623-640.
- Cerutti, F., Lucarelli, S. and Schmidt, V.A. (eds.)(2011). *Debating Political Identity and Legitimacy in the European Union*. London and New York: Routledge.
- Citrin, J. and Sears, D. (2009). *Balancing National and Ethnic Identities: The Psychology of E Pluribus Unum*. In: Aberal, R., Herrerra, Y.M., Johnstone, A. and McDermott R. (eds.), *Measuring Identity: A Guide for Social Scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cram, L. (2010). *Does the EU Need a Navel? Banal Europeanism, Appreciated Europeanism and European integration*. Paper presented at the ECPR Fifth Pan-European Conference, Porto 24-26 June 2010.
- Dąbrowski, M. et al. (2017). *Towards a regional typology of EU identification (COHESIFY Research Paper 6)*. <http://www.cohesify.eu/> [Последно посещение 29 ноември 2019 г.].
- Duchesne, S. (2010). *L'identité européenne, entre science politique et science fiction*. Politique européenne 2010/1 (n° 30)
- Erikson, E. (1993[1950]). *Childhood and society*. New York: Norton
- Habermas, J. (2001). *Why Europe needs a Constitution?* New Left Review, Vol11 (Sep Oct 2001)
- Hennink, M. (2014). *Focus group discussions. Understanding qualitative research*. Oxford: Oxford University Press.
- Hermann, R., Risse, T. & Brewer, M. (eds.) (2004). *Transnational Identities*. Boulder: Rowman & Littlefield.
- Hooghe, L. and Marks, G. (2008). *A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus*. British Journal of Political Science, 39, 1-23.
- Kabakchieva, P. (2017). *The European identity, studied or constructed? On everyday perceptions, constructed categorisations and identities*. In : Rouet, G. & M. Stoicheva (eds.), *Identities, Démocraties, Frontières*. Paris: L'Harmattan, 75-92.
- Kitzinger, J. and Barbour, R.S. (1999). *Introduction: the challenge and promise of focus groups*. In: R.S. Barbour and J. Kitzinger (eds), *Developing Focus Group Research: Politics, Theory and Practice*. London: Sage, 1–20.
- McCann, P. (2015). *The Regional and Urban Policy of the European Union. Cohesion, Results-Oriented and Smart Specialisation*. Edward Elgar publishing.
- Mendez, C. & Bachtler, J. (2017). *European Identity and citizen attitudes to Cohesion Policy: What we know (COHESIFY Research Paper 1)*. <http://www.cohesify.eu/> [Последно посещение 29 ноември 2019 г.].

- Mendez, C. (2013). *The post-2013 reform of EU cohesion policy and the place-based narrative*. Journal of European public policy, Vol. 20, 2013 – Issue 5
- Molle, W. (2015). *Cohesion and Growth. The theory and practice of European policy making*. London and New York: Routledge
- Osterloh, S. (2011). Can regional transfers buy public support? Evidence from EU structural policy. ZEW Discussion Papers.
- Pegan, A. et al. (2018). *What do citizens think of Cohesion Policy and does it matter for European identity?* (COHESIFY Research Paper 13. <http://www.cohesify.eu/> [Последно посещение 29 ноември 2019 г.].
- Petit, Y., (2016). *Essence et existence d'une Europe en «polycrise»*. <https://theconversation.com/essence-et-existence-dune-europe-en-polycrise-68308> [Последно посещение 26 ноември 2019 г.].
- Risse, T. (2010). *A Community of Europeans: Transnational Identities and Public Spheres*. Cornell University Press.
- Smętkowski, M. et al. (2018). *Stakeholders' perception of Cohesion Policy implementation and performance: dimensions, determinants and outcomes*. COHESIFY Research Paper 10. <http://www.cohesify.eu/> [Последно посещение 29 ноември 2019 г.].
- Smith, A. (1992). *National identity and the Idea of European Unity*. International Affairs, 68 (2), 55-76
- White, J. (2006). *The political bond in Europe. Paper prepared for the 3rd Pan-European Conference on EU Politics*. ECPR Standing group on the European Union. Istanbul.

Нормативни актове

- Договор за Европейския съюз. В: Захаријева. Ю., А.Семов, Х. Христов. Договора от Лисабон – консолидирани текстове и коментари. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Договор за функционирането на Европейския съюз. . В: Захаријева. Ю., А.Семов, Х. Христов (съст). Договора от Лисабон – консолидирани текстове и коментари. София: УИ „Св. Климент Охридски“.

Самооценка на приносните моменти в дисертационния труд

1. Проведено е първото изследване в България, в чийто фокус попада въздействието на регионалната политика на ЕС върху възприятията на гражданите за ЕС и процеса на идентификация с ЕС.
2. Приложен е интердисциплинарен подход към изследователския въпрос дали има въздействие и какви са начините на въздействие на регионалната политика на Европейския съюз за формирането на европейска идентичност.
3. Понятието „идентификация с ЕС“ съставлява концептуална основа за проведеното изследване, като то е изведено като водещо сред компоненти на вече дефинирани теории за идентичност и европейска идентичност.
4. Теоретико-методически принос е извеждането и обосноваването на връзка между регионалната политика на ЕС и процеса на положителна идентификация с ЕС.
5. Изведени са съответните тенденции при изследване на проблематиката и факторите, които оказват въздействие върху приноса на регионалната политика на ЕС за изграждането на положителна идентификация с ЕС.
6. Проведеното изследване създава основа за сравнителен анализ и проследяване на тенденциите в по-широк европейски контекст, като не само се основава на проведени вече изследвания в други държави-членки, но и доразвива някои аспекти на методологията и инструментите за провеждането на сходни изследвания.
7. Дисертационният труд допринася за разбирането на степените, в които варират възприятията на ЕС, европейската регионална политика и европейската идентичност на национално и регионално равнище в по-широк европейски контекст.

Списък с публикациите по темата на дисертацията

Бирежакли, Н. (2018). *Понятието „европейска идентичност“ и понятието „идентификация с ЕС“ – диференциация и взаимодействие*. В: Съвременни методи и методики за научни изследвания. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

Бирежакли, Н. (2018). *Процесът на идентификация с Европейския съюз – предпоставки и ограничения*. Реторика и комуникация, бр. 37. <http://journal.rhetoric.bg/>

Бирежакли, Н. (2018). *Бялата книга за бъдещето на Европа – в търсене на идентичност*. В: Млади изследователи (сборник 2018). Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

Цветкова, Н. и Бирежакли, Н. (2017). *Идентичностни и межкултурни аспекти на обучение в докторска степен (Преживяване на изследователския опит. Случаи от България)*. Реторика и комуникация , бр. 26. <http://journal.rhetoric.bg/>

Tsvetkova, N. & N. Birezhakli (2018). *The role of language in doctoral training. Voices from Bulgaria*. Carson, L., Kwok, C.K., & C.Smyth (eds.) (2018). *Identities in urban contexts: The European multilingual city*. Trinity College, Dublin: CLCS Occasional Papers. ISSN 03323889.